

Jacek Szczerbiński

"Polska prasa katolicka w diecezji wrocławskiej 1895-1939", ks. Joachim Giela, [w:] "Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne" t. 58, Lublin 1989 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 32/4, 123-124

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

pisarzy wobec bieżącej polityki narodowej — pokolenie odchodzące, a także popularyzacji wiedzy o pokoleniu Młodej Polski i rozwijaniu zainteresowania literaturą obcą. Autorka, posługując się analizą zawartości treści, wydobyla z prasy zagłębiowskiej znaczną liczbę ważnych dla kultury, a dotąd zupełnie nie znanych badaczom informacji, w czym upatruję główną wartość tego rozdziału.

W ostatnim rozdziale zwrócono uwagę na instrumentalne funkcje prasy oraz omówiono cele i metody kształtowania kultury literackiej; szczególnie podkreślona została edukacyjna rola prasy zagłębiowskiej, którą to opinię podzielałam.

Książka *Prasa i literatura w Zagłębiu Dąbrowskim (1897 — 1918)* jest rezultatem rzetelnej pracy. Zwraca uwagę bogaty warsztat dokumentacyjny autorki; jej badania mają charakter zdecydowanie źródłowy, dowodzą umiejętności kwerend archiwalnych, świadczą o dobrze ukształtowanym nawyku doceniania szczegółów. Zasluga to niewątpliwie Pracowni do badań nad życiem literackim Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, kierowanej przez doc. Adama Jarosza, pod którego opieką narodziła się ta książka, dla której podstawę stanowiła wykonana wcześniej praca doktorska pod jego kierunkiem. Książkę rekomendować można nie tylko profesjonalistom, a jej lekturę ułatwia dobra polszczyzna i przejrzysty tok wykładu.

Jerzy Jarowiecki

Ks. Joachim Giela, *Polska prasa katolicka w diecezji wrocławskiej 1895 — 1939*, [w:] *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, t. 58, Lublin 1989, s. 70 — 268.

Rozprawa doktorska ks. Joachima Gieli, powstała w Instytucie Historii Kościoła KUL, stanowi bardzo obszerne studium nad szeregiem zjawisk związanych z powstawaniem, funkcjonowaniem i oddziaływaniem polskiej prasy katolickiej na Śląsku w końcu XIX i początkach (do 1939 r.) XX w. Praca ta ma charakter interdyscyplinarny sięgając równie głęboko w sferę historii, prasoznawstwa, jak i teologii. Ma być ona — jak zaznacza autor — wypełnieniem istotnej luki w dziejopisarstwie na temat historii polskiego czasopiśmiennictwa. Wiedza w zakresie podjętym przez autora wydaje się niezwykle skąpa, również ze względu na dotkliwe braki w materiałach źródłowych. Roczniki prasy katolickiej istnieją bowiem często w formie szczątkowej, rozproszone ponadto po bibliotekach polskich i niemieckich. Na tym tle analiza dokonana przez autora przedstawia się imponująco. Wykorzystano w pracy nie tylko prasę, która stanowiła podstawowy materiał badawczy, ale również źródła pamiętnikarskie, akta archiwalne i liczne opracowania, co ilustruje bardzo bogata bibliografia.

Chronologicznie praca obejmuje lata 1895 — 1939. Wyznacznikiem tych dat jest ukazywanie się tygodnika „*Posłaniec Niedzielnny*”, pisma powstałego z inicjatywy duchownych, przy poparciu hierarchii kościelnej diecezji wrocławskiej. W latach 90. XIX stulecia nastąpiło znaczne żywienie czasopiśmiennictwa polskiego na Śląsku, czego wyrazem było powstanie licznych, choć częstokroć krótkotrwałych inicjatyw wydawniczych. Autor ukazuje proces rozwoju prasy katolickiej na Śląsku od lat 30. XIX w. starając się umiejscowić polskie czasopiśmiennictwo katolickie w nurcie przemian religijnych i politycznych obejmujących Niemcy, a później również Czechy i Polskę.

W istocie praca obejmuje historię nie tyle polskiej prasy katolickiej diecezji wrocławskiej, ile analizuje jej dzieje na Śląsku. Wydaje się to słuszne, albowiem trudno umiejscowić funkcjonowanie tej prasy w granicach administracji kościelnej. Na tym tle istotnym mankamentem jest brak szczegółowego omówienia granic diecezji i ich zmian dokonujących się pod wpływem wydarzeń politycznych, zwłaszcza po I wojnie światowej.

Diecezja wrocławska, będąca drugą co do wielkości diecezją na świecie, obejmująca obszar ponad 100 tys. km² i licząca około 2 mln 300 tys. wiernych, leżała przecież nie tylko w granicach państwa pruskiego. Część należała do Austrii, a po I wojnie światowej do Czechosłowacji i od 1921 r. do Polski jako Wikariat Generalny Górnego Śląska. Autor sygnalizuje te przemiany dopiero w ostatnim rozdziale (s. 227 — 228). Wydaje się, że szersze omówienie tej problematyki we wstępie ułatwiłoby odbiór pracy czytelnikom mniej zorientowanym w historii Kościoła i jego podziale administracyjnym.

Celem rozprawy ks. Gieli jest ukazanie funkcji prasy katolickiej przez jej oddziaływanie duszpastersko-religijne i kulturowo-wychowawcze. Istotnym wyznacznikiem jest termin „prasa katolicka”, a drugorzędny „prasa religijna”. Autor analizuje funkcje prasy adresowanej do katolików, choć nie tylko ze względu na zawarte w niej treści religijne. Dlatego też analizie podlega bardzo

szerokie spektrum periodyków, różnorodnych tak pod względem częstotliwości ukazywania się, jak i formy (np. kalendarze religijne).

Rozdział pierwszy jest poświęcony charakterystyce prasy kościelnej na Śląsku od początku XIX w. do 1939 r. Autor omawia tu głównie pisma polskojęzyczne, choć wyraźnie zaznacza różnicowanie językowe odbiorców. Rozdział ten jest sumarycznym kompendium wiedzy na temat historii katolickiej prasy polskiej na Śląsku w omawianym okresie. Rozróżniono w nim pisma koncernu „Katolika”, pisma centrowe, czasopisma duszpasterskie, pisma poświęcone upowszechnianiu wiedzy o życiu duchowym, periodyki społeczne i misyjne.

Najobszerniejsze rozdziały II i III są analizą tej prasy. Analizie tej podlegały jednak głównie treści religijne i duszpasterskie, takie jak: nauczanie prawd wiary, życie liturgiczne, rekolekcje, wzorce życia rodzinnego, kult świętych, idee misyjne. Społeczne i kulturowe funkcje prasy katolickiej znajdują miejsce w rozdziale II, gdzie autor analizuje realizację programu wychowawczo-kulturowego władz diecezji wrocławskiej. Rozpatrzono tu problematykę światopoglądową i wyznaniową; lansowane przez prasę katolicką zasady życia społecznego i ich ewolucję związaną z przemianami politycznymi zachodzącymi w Europie; różnorodne zagadnienia etyczne i wreszcie funkcję literatury w procesie edukacji religijnej.

Ostatni rozdział omawia rolę prasy katolickiej w życiu kościelnym i społecznym diecezji wrocławskiej. Scharakteryzowano tu czynniki wpływające na czytelnictwo prasy katolickiej, w tym m.in. zmiany granic administracyjnych diecezji, zagadnienia mniejszości wyznaniowych i narodowych, sposoby kolportażu i rozpowszechniania czytelnictwa.

Podsumowując wyniki swych badań autor stwierdza, że katolicka prasa na Śląsku pełniła głównie funkcje religijne, poświęcając nieco mniej miejsca zagadnieniom społecznym. Większa otwartość i tolerancyjność tej prasy dała się zauważyć dopiero w latach 20. i 30. XX w. Funkcje polityczne prasa ta realizowała w najmniejszym stopniu, jakkolwiek stanowiła dość istotny czynnik integrujący polską społeczność katolicką, zwłaszcza w okresie istnienia III Rzeszy.

Praca ks. Gieli stanowi niewątpliwie duży wkład w historiografię czasopiśmiennictwa polskiego. Przynosząc znaczny багаż wiadomości, uświadamia również jak ogromny obszar pozostał jeszcze w tej dziedzinie do zagospodarowania.

Jacek Szczerbiński

Stanisława Lewandowska, *Prasa okupowanej Warszawy 1939 — 1945*, Warszawa 1992, ss. 614, nakład 500 egz. Instytut Historii.

Ukazała się kolejna książka Stanisławy Lewandowskiej poświęcona dziejom prasy polskiej wydawanej w kraju podczas II wojny światowej. Po publikacji z 1982 r. (*Polska konspiracyjna prasa informacyjno-polityczna 1939 — 1945*) tym razem prof. Lewandowska zajęła się prasą okupowanej Warszawy, co pozwoliło na wprowadzenie do dotychczasowych ustaleń „istotnych uzupełnień, uściśleń bądź sprostowań” (s. 9).

Rzecz jednak w tym, że Warszawie jako centrum prasy konspiracyjnej GG nie poświęcono do tej pory odrębnego opracowania, choć doczekały się ich takie ośrodki, jak Kraków, Kielce, Lublin czy Rzeszów. Gdy okupant niemiecki próbował nadać Krakowowi rangę „stoleczności”, co przejawiało się choćby w ulokowaniu tam najważniejszych wydawnictw i redakcji prasy niemieckiej, polskie podziemie podtrzymywało centralną pozycję Warszawy. Była ona stolicą państwa podziemnego i tu działały centrale wszystkich ogólnopolskich organizacji podziemnych i instytucji. Stąd też kolportowano prasę przeznaczoną dla całego okupowanego kraju. Tak więc badania nad prasą okupacyjną Warszawy dotyczą gazet lokalnych, ale również i przede wszystkim, tytułów i inicjatyw wydawniczych sięgających daleko poza rogatki tego miasta.

Do prasy okupowanej Warszawy należały przecież też tzw. gadzinówki, czyli prasa niemiecka wydawana w języku polskim. Stanisława Lewandowska słusznie krytykuje spotykane nie raz w literaturze naukowej określenia tego rodzaju gazet jako polskiej prasy „jawnej” czy „legalnej”. „Jakkolwiek jej »gadzinowość« miała inny charakter aniżeli prasy gadzinowej z okresu antypolskiej polityki Prus z przełomu XIX i XX wieku, to jednak główny cel i metody pozostały te same: posługiwanie się językiem narodu zwalczanego w celu infiltracji ideologii sprzecznej z podstawowymi interesami tego narodu, z tym że w okresie drugiej wojny światowej